

Dubravka Sokač-Štimac

UDK: 902.3(497.5Rudina)
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 22.5.2013.

PRVA SUSTAVNA ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA RUDINI

Sažetak

Srednjovjekovni lokalitet Rudina s ostacima benediktinske opatije sv. Mihovila nalazi se 25 km sjeverozapadno od Požege, na rubnoj zaravni omeđenoj strmim padinama Psunja, na nadmorskoj visini od 467 m. Riječ je o tipičnoj prapovijesnoj gradini koja nadvisuje cijelu okolicu. Na Rudini su pronađeni fosilni ostaci Panonskoga mora (školjke, ježinci i puževi), a da je bila nastanjena u prapovijesti, potvrđuju nalazi kamenih sjekira i kremenih nožića. Rimljani su ostavili i tragove groblja i građevine. Nađen je nadgrobni spomenik s prikazom četiri glave pokojnika i latinskim natpisom (nažalost, spomenik je odvezen u Novu Gradišku, gdje je zagubljen), kamen s latinskim natpisom i mnoge rimske opeke upotrijebljene za gradnju srednjovjekovnog kompleksa. Prigodom istraživanja pronađeni su ulomci rimske keramike, staklo i novac careva Septimija Severa (146. – 211. god.) i Dioklecijana (284. – 305. god.).

Na jugozapadnom dijelu objekta nađena je zidana grobnica s kosturom muške osobe. Iznad glave pokojnika bila je kamena ploča s urezanim stiliziranim crtežom ribe. Grob je datiran u 3./4. stoljeće, što upućuje na ranokršćansko porijeklo.

Ovo je nalazište tijekom 19. i poč. 20. st. uništavano odvoženjem kamenih dijelova arhitekture u brojna okolna sela, a obrađeni kameni klesanci upotrebljavali su se za gradnju kuća i drugih objekata.

Ključne riječi: Rudina; opatija sv. Mihovila; crkva; samostan; Rudinske glave; romanika.

Prva probna zaštitna arheološka istraživanja započeo je Muzej Požeške kotline (danas Gradski muzej Požege) 1980. godine 40 m zapadno od naknadno pronađenih ostataka crkve i samostana. Radove u trajanju od osam dana financirali su RSIZ kulture i SIZ u području kulture Općine Slav. Požege. U radovima su sudjelovali djelatnici Muzeja Vesna Klikić, prof. arheol., Ivan Štimac, muzejski tehničar, i Drago Rašković, student arheologije.

Otkriveni su temelji jednobrodne crkve (9,10 m x 5,9 m) s apsidom na istoku i dva kontrafora u unutrašnjosti (sl. 1). Radi se o najjednostavnijem obliku longitudinalne bazilike pravokutnog prostora presvođenog bačvastim svodom, dvostrešnim

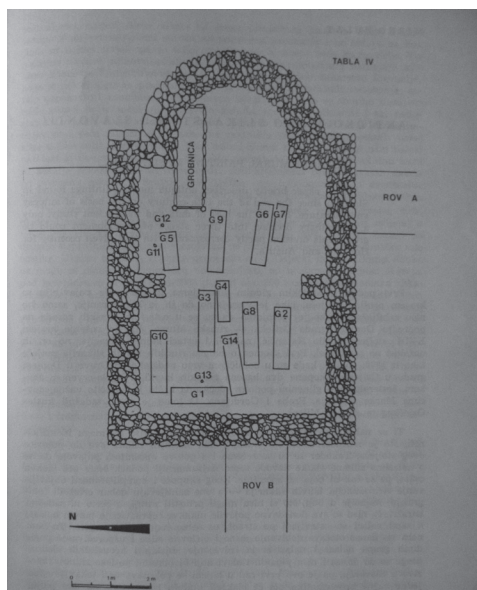
krovom i apsidom (sl. 2). Zidovi su građeni od kamena lomljenca i pravilno obrađena kamena te su vezani živim vapnom. U apsidi je nađena zidana grobnica s više pokojnika sagrađena od velikih kamenih blokova.

Slika 1. Rudina, unutrašnjost ranoromaničke crkve, snimila Vesna Klikić

Grobovi su paralelni u redovima, orijentacije istok – zapad (glava na zapadu), a nađeni su na dubini 0,68 – 1,17 m bez tragova arhitekture. Nalazi kovanih željeznih čavala upućuju na pokapanje u drvene lijesove. Unutar lađe crkve nađene su rimske opeke s koncentričnim krugovima i otiskom šape životinje, ostaci raznobojnih fresaka i mala pravokutna mramorna podna ploča. Ostali su nalazi u grobovima staklene perlice plave i zelene boje, kožni pojas i željezni predmeti – čavli, potkove, okovi, kuke, britva, brončani i srebrni prsten s kamenom i metalni dijelovi sanduka. Ukrasni dijademi od spiralno savijene brončane žice pronađeni su u grobovima majke i ženskog djeteta (G-6 i G-7), a potječu s kraja 10. i poč. 11. stoljeća. Otkrivene su i karičice sa završetkom u obliku slova S bjelobrdske kulture (10. – 12. st.).

Ostaci te crkve drugi su pronađeni starohrvatski sakralni arhitektonski spomenik na tlu sjeverne Hrvatske koji se tipološki može vezati uz ranoromaničku crkvicu sv. Ilije na lokalitetu Meraja u Vinkovcima koja se datira oko 1100. godine.

Slika 2. Tlocrt crkve s grobovima, crtež Ivan Štimac

Slika 3. Nalazi u grobovima G-6 i G-7 (1-4, G-9 (5-8) i nalazi izvan grobova unutar crkve (10-16), crtež Ivan Štimac

Unutar lađe crkve izvan grobova pronađen je vrijedan nalaz – romboidna aplikacija od brončanog lima koja predstavlja okov ugla korica knjige. Dvije su strane svinute, a dvije imaju narebrene rubove koji prelaze u trokutasti završetak. Na sredini aplikacije uzdignut je okrugli dio s ukrašenim cvjetnim motivom. Sačuvane su tri male rupice i u jednoj sitni čavao (duž. 5,3 cm, šir. 4,0 cm, deb. 0,1 cm), inv. br. A - 6679 (sl. 3, br. 12). Dva ista primjerka okova ugla korica knjige pronađena su prigodom iskapanja u refektoriju samostana sv. Mihovila.

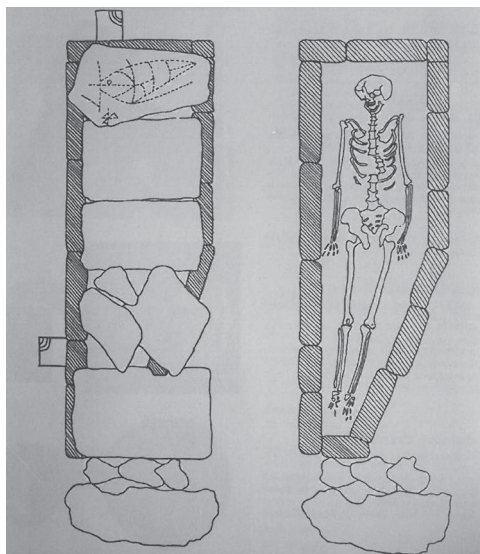
Godine 1982. završeno je konzerviranje crkve sredstvima RSIZ-a kulture i SIZ-a u području kulture Općine Slav. Požege. Radove je izvelo Stambeno-komunalno poduzeće iz Slav. Požege uz stručni nadzor djelatnika Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku Zvonka Bojčića, prof. arheologije, i Anđelke Krejačić, arh. teh. (sl. 4).

Zahvaljujući velikoj moralnoj i materijalnoj pomoći mons. dr. Đure Kokše, zagrebačkog pomoćnog biskupa, sustavna arheološka istraživanja nastavljena su u razdoblju 1986. – 1989. godine (sl. 27). Prigodom istraživanja 1986. godine na jugozapadu gotskog dijela crkve pronađen je važan nalaz zidane grobnice od velikih kamenih blokova. Na dubini od 2,50 m pronađen je kostur muške osobe u ispruženom položaju smjera istok – zapad. Uz glavu i noge pokojnika nađeni su ulomci rimske cigle s koncentričnim krugovima. Iznad glave pokojnika stajala je veća kamena ploča koja ima s unutrašnje strane urezan stilizirani crtež ribe kraj čije se glave naziru tragovi

anse i trolista (sl. 5). Ulomak sarkofaga (?) u funkciji preklopnice od vapnenca iz groba 1 datiran je u 3./4. stoljeće, što ukazuje na ranokršćansko porijeklo, a analiza kosti pokojnika to potvrđuje (analiza Instituta *Ruđer Bošković*). Taj nalaz s urezanom ribom kao simbolom Krista prezentiran je na izložbi *Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj* u Arheološkome muzeju u Zagrebu 1994. godine (sl. 6).

Slika 4. Konzervirana crkva, snimio Duško Mirković

Slika 5. Grob 1 s kamenom pločom i kosturom pokojnika, crtež Lidija Ivančević Španiček

Slika 6. Preklopnica s crtežom ribe kao simbolom Krista, 3./4. st.,
snimio Duško Mirković

U razdoblju 1986. – 1989. godine Muzej je nastavio sustavna arheološka istraživanja u trajanju od šest mjeseci. U radovima je, osim autorice članka, sudjelovala i djelatnica Muzeja Lidija Ivančević Španiček, prof. povijesti umjetnosti. Iako je lokalitet godinama nemilosrdno uništavan, otkriveni su ostaci romaničke crkve sv. Mihovila, gotički dio crkve, temelji sakristije, samostanske kapele, samostana, klaustura (dvorište) s filtarskom cisternom i bunarom te utvrđenja. Po opsegu najveći radovi izvršeni su 1987. godine, kada je u tri mjeseca s 80 radnika istraženo ukupno 1.815 m².

Opatijska crkva sv. Mihovila tipična je benediktinska bazilika duljine 14 m i širine 8 m, s karakterističnim svetištem u obliku 3 polukružne apside i 3 para stupova u unutrašnjosti.

Ona je jedinstvena pojava u našoj romaničkoj arhitekturi s geometrijskom pravilnosti tlocrta, komponiranog u proporcijama „zlatnog presjeka“.

Na južnom dijelu crkve vidljivi su ostaci precizno klesanih kamenih blokova, što ukazuje na takvu gradnju cijelog objekta (sl. 7). Unutrašnjost je građena samo lomljenim kamenom, jer su zidovi bili oslikani raznobojnim freskama. Na južnoj strani zida sačuvani su ostaci freske s prikazom ljiljana, a u središnjem dijelu crkve pronađen je ulomak freske koja prikazuje dio Kristove desne ruke savijene u laktu (dio scene *Oplakivanje Krista*) (sl. 8).

Slika 7. Južni dio romaničke crkve, snimila D. Sokač-Štimac

Slika 8. Ostatak freske – dio Kristove ruke, snimio Duško Mirković

Popločenje je u lađi izvedeno od velikih kamenih ploča na kojima su reljefno prikazane škare i donji dio sjekira. Na južnom dijelu crkve sačuvane su tri lezene, a na istoku je uza zid pronađena mala kamena krstionica. Uz lezenu na jugu nađen je pravokutni kameni dio stupa s motivom palmete u plitkom reljefu. U južnom dijelu lađe otkrivene su dvije zidane grobnice od velikih kamenih obrađenih ploča, a kosturni ukopi u zemlji bez priloga pronađeni su i uz središnju bazu stupa na južnom

dijelu crkve. Na sjeverozapadnom dijelu uz crkvu otkopani su temelji dvaju zvonika (3 x 2 m). Prvobitni ulaz u crkvu bio je na jugu, gdje su otkrivene monumentalne polukružne stube u četiri reda, pa se na taj način olakšao prilaz. Kasnije je ulaz u crkvu bio iz predvorja na zapadu. Temelji trodijelnog predvorja duljine su 11 m i širine 8 m, a unutar toga prostora otkopano je osam zidanih kamenih grobnica s kosturima ukopanih muškaraca. Neke grobnice građene su od manjih cigli i kamena, a dobro sačuvani kosturi su bez priloga.

Na sjeveroistočnom dijelu crkve otkriveni su temelji četvrtaste prostorije (4 x 3,50 m) koja predstavlja sakristiju. Na njezinu zapadnom zidu sačuvane su freske visine 0,80 m. Radi se o osam kvadratnih polja plavosive i ružičaste boje, a među njima je široka bijela traka (sl. 9).

U većem dijelu prostorije vidljiva je podnica koja predstavlja čvrstu podlogu s vapnom ružičaste boje.

Slika 9. Ostaci freske u sakristiji, snimila D. Sokač-Štimac

Sjeverno od sakristije pronađena je manja samostanska kapela (5,0 x 3,50 m) s polukružnom apsidom na istoku. Unutar kapele otkopane su dvije zidane grobnice. U jednoj je grobnici, uz desnu stranu pokojnika, pronađen slabo sačuvan bakreni srednjovjekovni novac. Sjeveroistočno od zida kapele pronađen je na dubini od 1,75 m dobro sačuvan Žigmundov zlatnik (1387. – 1437.) (sl. 10). Na aversu je vladar s plaštem, krunom i aureolom na glavi, u desnoj ruci drži sjekiru, a u lijevoj jabuku s križem. Tekst glasi: S LADISLAVVS REX. Na reversu je po sredini grb s dva lava i tekst: HUNGARIE SIGISMUNDI DG (sl. 11).

Slika 10. Žigmundov zlatnik – avers, snimio Duško Mirković

Slika 11. Žigmundov zlatnik – revers, snimio Duško Mirković

Blizu kapele pronađeni su rimsko staklo, višebojne freske, dijelovi zelenoglaziranih pećnjaka, mala keramička kuglica za glasovanje, željezne i brončane škare, lokot, kopča i dijelovi grubog platna.

Južno od crkve otkrivena je velika prostorija (11,50 x 4,50 m) s velikom gotičkom apsidom na istoku (sl. 12). U apsidi je pronađena podnica s ostatkom temelja romaničkog oltara, polukružna sjedala i dio gotičkog oltara (sl. 13). Na dubini od 2,50 m otkrivena je redovnička grobnica 2,50 x 1,50 m sa svodom koji je ožbukana (sl. 14). U grobnici je pronađeno 30 kostura odraslih muškaraca bez priloga. Gotički zid smjera istok – zapad otkopan je u duž. 25 m, šir. 0,50 m i vis. 5,0 m.

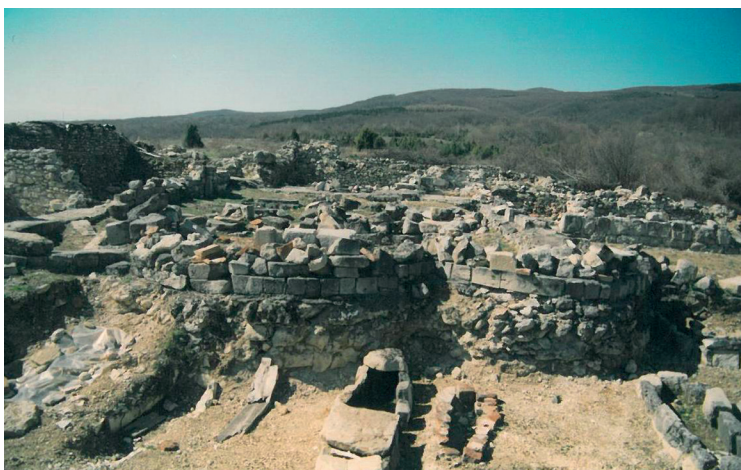
Slika 12. Unutrašnjost gotičke apside

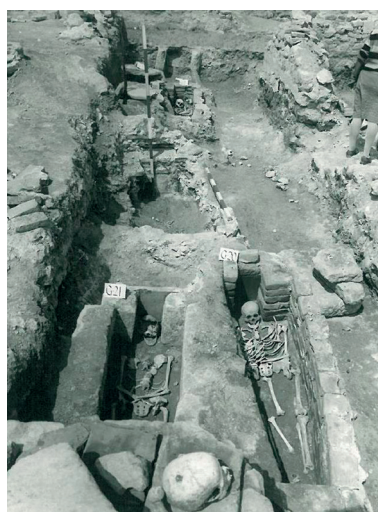
Slika 13. Romanički i gotički oltar

Istraživanjem je otkriveno groblje oko romaničke crkve s pronađenim kamenim zidanim grobnicama na istočnom i sjevernom dijelu objekta (sl. 15). Grobnice su zidane na isti način kao i u crkvi (dvije), u kapeli (dvije), u predvorju crkve (osam), u južnom hodniku dvorišta (šest) (sl. 16); uz južni dio cisterne (četiri). Izvan crkve otkriveno je 12 paralelnih grobnica smjera istok – zapad.

Slika 14. Gotička grobnica s polukružnim sjedalom, snimila D. Sokač-Štimac

Slika 15. Grobovi na istočnom dijelu crkve, snimila D. Sokač-Štimac

Slika 16. Grobovi na južnom dijelu dvorišta, snimila D. Sokač-Štimac

Prigodom arheoloških istraživanja pronađeno je osam kamenih konzola 1980., 1986. i 1987. godine u istočnome dijelu romaničke crkve, iza apsida. Kamene konzole (*Rudinske glave*) bile su skulpturalni ukrasi na pokrovnom vijencu apsida i ubrajaju se u najvredniju romaničku plastiku u kontinentalnoj Hrvatskoj (sl. 18-25).

U predvorju crkve u sondi D pronađena je u šuti na dubini 1,50 m s amorfnim kamenjem i komadićima cigle 1980. godine kamena konzola (inv. br. A-6610). Konzola predstavlja bradatog muškarca s rupom po sredini čela, naglašenim okruglim očima, tupastim nosom i trokutasto zaobljenom bradom. Godine 1986. na istočnom dijelu romaničke crkve izvan apsida pronađene su na dubini od 1,70 m četiri kamene konzole – glava muškarca s brkovima i bradom (A-6652), glava s golobradim licem (A-6650), klesanac s tri lica (inv. br. 6350) i ženska figura s uzdignutim rukama (inv. br. 6351). Godine 1987. izvan apsida crkve nađen je klesanac golobrade glave s masivnim nosom, okruglim očima, uskim ustima i malom oblom bradom (A-6651), polovica ljudske glave s jednim sačuvanim bademastim okom, na čelu s dva polukružna ureza (inv. br. A-6653) i polovica ljudske glave s velikim bademastim okom, a veći dio lijeve strane nije sačuvan (inv. br. 6654). Ta dva oštećena klesanca pronađena su istočno od male južne apsida na dubini od 1,50 m.

Istočno od apsida romaničke crkve u zemljanom nasipu u probnom rovu beta na dubini od 0,40 m pronađena je 1980. godine zlatna S-naušnica bjelobrdске kulture (inv. br. A-6693) (sl. 17).

Rudinske konzole predstavljale su hrvatsku romaničku umjetnost i vrijednu požešku kulturnu baštinu na izložbi *Umjetnost na tlu Jugoslavije* u Parizu 1971. godine i kasnije u Sarajevu. Predstavljene su u Zagrebu u Arheološkome muzeju i u Klovićevim dvorima, u Osijeku, Vukovaru, Slavanskom Brodu, Bjelovaru, Šibeniku, Splitu, Dubrovniku i u crkvi sv. Stjepana u Beču. Godine 2001. prigodom proslave 1000. godišnjice benediktinske opatije u Pannonhalmi (u Mađarskoj) na izložbi *Benediktinske opatije u Karpatskom bazenu* bile su prezentirane četiri kamene konzole iz crkve sv. Mihovila s Rudine i zaglavni kamen (dio portala) s reljefom križa s pleterom. Na izložbi su predstavljeni kao vrijedan i rijedak nalaz kamene i keramički kalupi za lijevanje pojasnih kopči koji su pronađeni u sklopu samostanskih prostorija.

Slika 17. Zlatna S-naušnica bjelobrdске kulture, 11. st., snimio Luka Mjeda

18.

19.

20.

21.

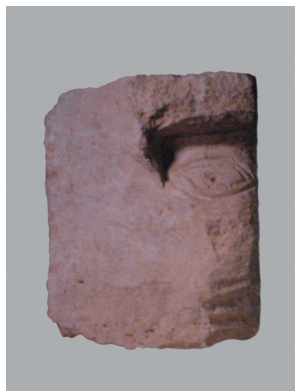
22.

23.

24.

25.

Slike 18 – 25. Kameni klesanci pronađeni tijekom arheoloških istraživanja 1980., 1986. i 1987. godine, snimili Luka Mjeda i Duško Mirković

Slika 26. Pronađeni klesanci, dijamant-ukras i dijelovi crkve, snimila D. Sokač-Štimac

Slika 27. Mons. dr. Đuro Kokša na Rudini, snimio Luka Mjeda

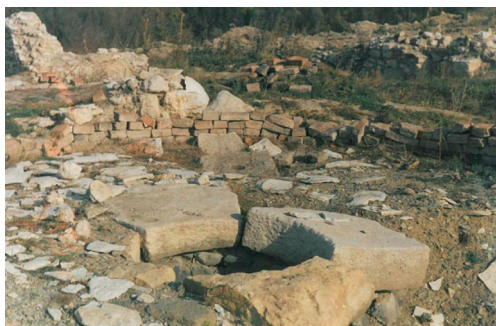
Sjeverno od crkve otkriveni su zidovi četvrtastog dvorišta (klusura) visine 1,0 m i dimezija 12 x 12 m. Unutar dvorišta kameni zid čini prostor filterne cisterne za vodu (8,0 x 7,80 m) (sl. 28).

Unutar njega otkriven je kružni zid od cigli visok preko 2 m. U sredini tog prostora nalazi se bunar promjera 0,80 m, građen od kamena (sl. 29 i 30). Na četiri strane toga prostora pronađene su kamene ploče kroz koje je prolazila voda. Nepropusni je

sloj ilovače služio da voda ne ide izvan zida, a zemlja pomiješana s krupnozrnatim i sitnozrnatim pijeskom imala je ulogu filtra. Oko dvorišta je trijem na sve četiri strane popločen manjim ciglama koje su složene u obliku riblje kosti (sl. 31). Na istočnoj strani zida pronađen je romanički kapitel, što ukazuje na to da je klaustar nastao istovremeno s crkvom. Na podu hodnika, na velikom obrađenom kamenu, pronađen je natpis: CAEL COMES P... Ploča je upotrijebljena kao popločenje u zapadnom dijelu hodnika. U južnom dijelu hodnika pronađeno je šest zidanih grobnica, a u južnom su dijelu četiri grobnice presječne zidanjem cisterne.

Slika 28. i 29. Cisterna s bunarom, snimila D. Sokač-Štimac

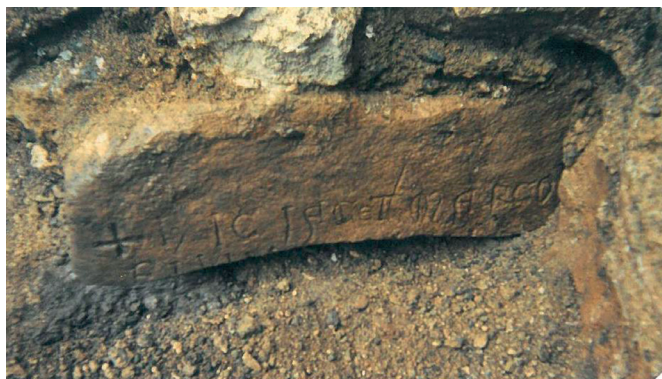
Slika 30. Kameni bunar, dvorišta, snimila D. Sokač-Štimac

Slika 31. Popločenje ciglom u hodniku snimila D. Sokač-Štimac

Na sjevernom dijelu objekta otkriveni su zidovi samostana, ukupno deset prostorija različitih dimenzija i namjena (sl. 34). Uz istočni hodnik klaustura nalazi se kapitulska dvorana izdužena oblika uz samostansku kapelu. Na sjeveru i zapadu otkopani su dijelovi samostana. Blagovaonica (refektorij) duga je 15 m i široka 5,50 m, a između nje i kuhinje (gdje je pronađeno najviše ostataka kuhinjskog posuđa) nalazi se uzak i visok prozor kroz koji se dodavala hrana. U podnožju istočnog zida kuhinje pronađen je kamen s natpisom HIC IACET MARCO (sl. 32). U zapadnom

dijelu objekta otkrivena je peć sa sačuvanih pet redova cigli i debljim slojem vapna. Stube pronađene na zapadnom zidu blagovaonice ukazuju na to da je samostan imao kat, na kojem su bile spavaonice. Način gradnje samostanskog kompleksa razlikuje se od gradnje crkve. Upotrijebljen je grubo pritesani kamen ili lomljeni kamen te mnogo živog vapna. Gradnja, obrada i oprema objekta skromnija je, ali dvije uske kamene strijelnice na sjeveroistočnoj strani vanjskog zida samostana ukazuju na to da je bio utvrđen (sl. 33). Samostan je bio utvrđen i na sjeveru, gdje je otkriven i otkopan zid duljine 5,50 m, širine 1,20 m i visine 2,0 m. Zid se proteže u smjeru istok – zapad i građen je od amorfnog većeg i manjeg kamenja te je ožbukana debelim slojem vapna. Pokraj njega je otkriven još jedan paralelni zid bolje kvalitete, iste debljine i smjera. Cijeli objekt utvrđen je na zapadnoj strani, gdje je otkopan zid smjera sjever – jug, širine 1 m, duljine 24 m i na jugu duljine 30 m.

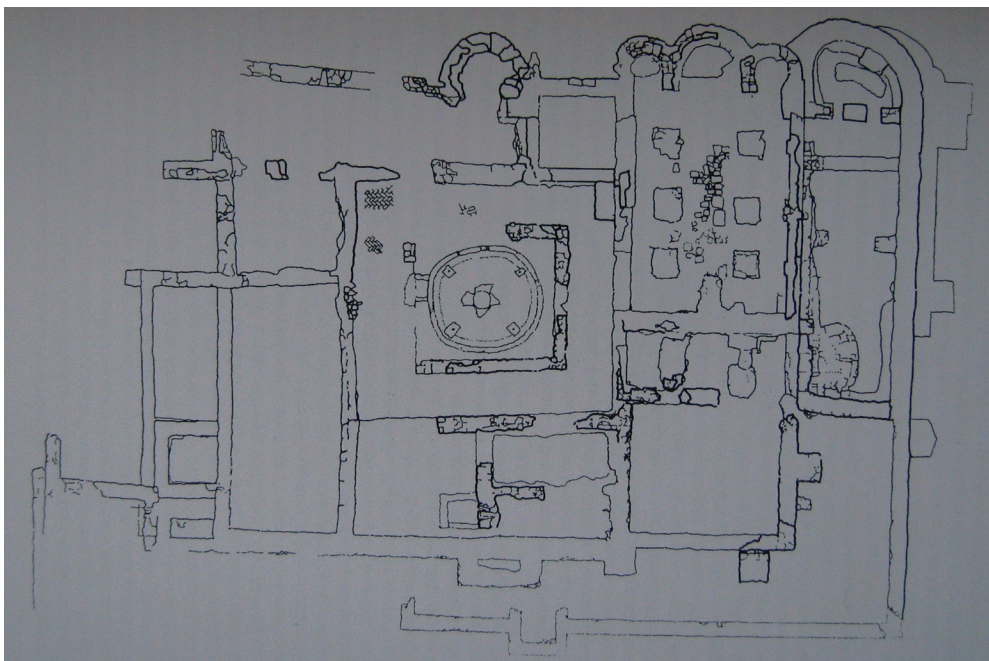

Slika 32. Kamen s latinskim natpisom
HIC IACET MARCO, snimila D. Sokač-Štimac

Slika 33. Sjeveroistočni zid samostana sa strijelnicom,
snimila D. Sokač-Štimac

Istočno od zida, na dubini od 1,50 m, pronađeno je mnogo arheološkog materijala – srebrni ugarski novac, rimska keramika i staklo, željezni predmeti (nož, britva, koplje, vršak strelice, kopče, potkova, ključ, lokot), brončani okov vrata i velika kamena kugla. U sjevernom dijelu objekta nađena je peć od cigli, mnogi dijelovi žuto i zeleno glaziranih pećnjaka s biljnim ornamentima, više cijelih trbušastih lonaca s ostacima životinjskih kostiju, željezne kuke, alkice, karike, šestar, pinceta, manja brončana pozlaćena aplikacija, koštani pršljen, dio povećala od kosti, bakreni privjesak, metalna posudica, napršnjak od bakra, amorfnu lijevanu broncu i rimski novac cara Klaudija. Na sjevernom dijelu objekta, na dubini od 1,20 m, nađeni su kameni i keramički kalupi za lijevanje kopči. Sjeverno od zida otkriveno je popločenje od žuto nabijene zemlje duljine 5,50 m i širine 3 m.

Slika 34. Tlocrt benediktinske opatije Rudina, crtež Tone Papić

Slika 35. Ostaci romaničke crkve s predvorjem, snimio Duško Mirković

Slika 36. Ostaci gotičke dogradnje, snimio Duško Mirković

Slika 37. Ostaci crkve i gotičke dogradnje, snimio Duško Mirković

Slika 38. Ostaci dvorišta i samostana, snimio Duško Mirković

Slika 39. Ostaci crkve, dvorišta i samostana, snimio Duško Mirković

Slika 40. Posjet sudionika Hrvatske biskupske konferencije u Požegi 2001. godine Rudini, snimio Duško Mirković

Slika 41. Posjet sudionika Hrvatske biskupske konferencije u Požegi 2001. godine Rudini, snimio Duško Mirković

Slika 42. Keramičke posude iz samostana, 12. st., snimio Luka Mjeda

Slika 43. Keramičke posude iz samostana, 13./14. st., snimio Luka Mjeda

Slika 44. Ulomci keramičkih posuda, 15. st., snimio Luka Mjeda

Slika 45. Keramički i kameni kalup za lijevanje kopči, snimio Luka Mjeda

Slika 46. Dijelovi pojasnih kopči, okov ugla korice knjige, koštana lupa i srca, snimio Luka Mjeda

Slika 47. Brončano i srebrno prstenje, snimio Luka Mjeda

Slika 48. Rimski novac cara Dioklecijana (284. – 305. god.), snimio Luka Mjeda

Slika 49. Kameni ulomci urezani bosančicom, snimio Luka Mjeda

Slika 50. Nadgrobni turski spomenici (nišani), 16. st., snimio Luka Mjeda

Antropološka analiza ljudskog osteološkog materijala dokazuje da je u jednom razdoblju samostan bio bolnica. O prisutnosti Turaka na Rudini govore nam nadgrobni muški i ženski kameni spomenici (nišani) (sl. 50), a kamene topovske kugle dokaz su borbi. Turci su razorili i spalili samostan i crkvu sredinom 16. stoljeća.

Godine 1986. izvršena je privremena zaštita crkve i dijela samostana geotekstilom i drvom (sl. 51-54).

Nakon Domovinskog rata Muzej je nekoliko puta očistio vegetaciju s arheološkog lokaliteta uz pomoć pripadnika HV-a iz Požege.

Slika 51. i 52. Konzervacija zidova geotekstilom, snimio Duško Mirković

Slika 53. i 54. Konzervacija zidova drvom i terpapirom, snimila D. Sokač-Štimac

Nakon završenih konzervatorskih radova na pronađenim ostacima romaničke opatije sv. Mihovila treba nastaviti daljnja arheološka istraživanja u unutrašnjosti crkve i samostana, na zapadnom dijelu kompleksa između opatije i male crkve te pronaći ostatke naselja (sl. 55-57).

Slika 55. Rudina – Crkvina, Crkvište ili Grad, k. č. 1344-1348 kat. općina Šnjegavić, ostaci romaničke crkve i opatije sv. Mihovila, snimka *Google earth*

Slika 56. Rudina – ostaci benediktinske opatije u podnožju Psunja, snimka *Google earth*

Slika 57. Rudina – temelji crkve i samostana na padinama Psunja, na nadmorskoj visini od 467 m, snimka *Google earth*

Literatura:

- Biškupić, Božo (ur.) (2009), *Slavonija, Baranja i Srijem - vrela europske civilizacije*, katalog izložbe, Zagreb: Ministarstvo kulture i Galerija Klovićevi dvori, kat. jed. - Rudina, Sokač-Štimac, Dubravka, str. 158-163.
- Dimitrijević, Stojan (1979), Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*, Hrvatsko arheološko društvo, Vinkovci, str. 195-200.
- Goss, Vladimir (2007), *Stotinu kamenčića izgubljenog raja, Romaničke skulpture u muzejima i zbirkama između Save i Drave*, Arheološki muzej u Zagrebu, str. 77-86.
- Geber, Eleonora (1979), Sačuvani ostatci benediktinske opatije Rudina u Muzeju Požeške kotline, *Vjesnik Muzeja Požeške kotline* 2-3, Slav. Požega, str. 105-136.
- Ivančević-Španiček, Lidija (1997), Rudina - biser romanike u Slavoniji, *Rudina - benediktinska opatija sv. Mihovila*, Bolta d.o.o. Požega i Gradski muzej Požega, str. 25-30.
- Horvat, Anđela (1962), Rudina u Požeškoj kotlini - ključni problem romanike u Slavoniji, Zagreb, *Peristil* 5.
- Horvat, Zorislav i Mirnik, Ivan (1977), Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini, *Požega 1227 – 1997*, Slav. Požega, 121-157.
- Kempf, Julije (1907), Posljednji ostatci sredovječne opatije Rudina, *Vjesnik HAD*, Zagreb.
- Klaić, Nada (1986), *Ecclesia seu monasterium sancti Michaelis de Rudina*, *Vjesnik Muzeja Požeške kotline, Slavonska Požega* 4-5, str. 33-59.
- Migotti, Branka i Sokač-Štimac, Dubravka (1994), Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Od nepobjedivog sunca do sunca pravde*, Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj, katalog izložbe, Zagreb, Arheološki muzej u Zagrebu, str. 125.
- Mohorovičić, Andro (1960), Problem razvoja romaničke arhitekture na tlu Hrvatske razmatran s osvrtom na ruševni kompleks Rudine u Slavoniji, *Ljetopis JAZU za godinu 1957.*, Zagreb, str. 417-431.
- Peić, Matko (1977), Likovne i ostale umjetnosti Požege, *Požega 1227 – 1977*, Slav. Požega, str. 486-494.
- Sekulić-Gvozdanović, Sena (2007), *Utvrđeni samostani na tlu Hrvatske*, Zagreb, str. 39-45.
- Szabo, Gjuro (1906/7), Tri benediktinske opatije u županije požeškoj, *Vjesnik HAD*, N.S. IX, Zagreb, 1906/7.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1980/81), Rudina kod Čečavca, Požega, benediktinska opatija 12/13, *Arheološki pregled*, br. 22, Beograd, 1980/1981.

- Sokač-Štimac, Dubravka (1980, 1986-1989), Izvještaj o arheološkim iskapanjima na srednjovjekovnom lokalitetu Rudina kod Slavonske Požege, Gradski muzej Požege.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1984), Prilog arheološkoj topografiji Požeške kotline u svjetlu iskapanja 1980. godine, U: Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, *Izdanje Hrvatskog društva* 9, Zagreb, Hrvatsko arheološko društvo, str. 129-142.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1984), Arheološka iskapanja u Požeškoj kotlini. U: D. Čalić i Đ. Berber (ur.), Četvrti znanstveni sabor Slavonije i Baranje, *Zbornik radova*, Svezak 1, Osijek: JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek, str. 118-133.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1987), Rudina, Srednjovjekovni samostan, *Arheološki pregleđ*, 27, Ljubljana, str. 150-151.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1989), Rudina kod Slavonske Požege, romanička crkva i samostan, *Arheološki pregleđ*, 28, Ljubljana, str. 157-177.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1997), Arheološka istraživanja na Rudini. U: *Rudina, benediktinska opatija sv. Mihovila*, Požege, Bolta d.o.o. i Gradski muzej Požege, str. 17-24.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1980), Arheološka iskapanja Muzeja Požeške kotline u 1980. godini, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, br. 4, Zagreb.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1986), Prvi rezultati arheoloških iskapanja na Rudini u Požeškoj kotlini, *Vjesnik Muzeja Požeške kotline*, Slavonska Požege 4-5, Slav. Požege, str. 5-32.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1986), Rudina, srednjovjekovni samostan, *Arheološki pregleđ*, Ljubljana, str. 150-151.
- Sokač-Štimac, Dubravka (1987), Rudina kod Slavonske Požege, romanička crkva i samostan, Ljubljana, str. 175-177.
- Sokač-Štimac, Dubravka (2006), Rudina - benediktinska opatija sv. Mihovila, *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, U: Aleksandar Durman (ur.), Zagreb, str. 226-227.
- Šlaus, Mario (2002), Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Rudina - benediktinski samostan, stručni izvještaj, HAZU, Odsjek za arheologiju, Zagreb, str. 1-69.
- Tomičić, Željko (2012), O tragovima kasnosrednjovjekovne književnosti na području Požege, *Radovi zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, 1, Zagreb – Požege, str. 149-159.
- Vukičević-Samaržija, Diana (2004), Umjetnička svjedočanstva srednjeg vijeka. U: N. Čerti (ur.), *Kulturna baština Požege i Požeštine*, Požege, str. 164-181.

First Systematic Archaeological Field Surveys on the Rudina Site

Summary

The mediaeval locality of Rudina with the remains of the Benedictine Abbey of St. Michael is situated 25 km to the northwest from Požega on a 467-m height above sea level, on a plateau bordered by steep slopes of the mountain of Psunj. It is a typical prehistoric fortification towering above the surroundings. In Rudina, fossil remains of the Pannonian Sea (shells, sea-urchins and snails) were discovered. Finds such as stone axes and flint-knives witness to the fact that Rudina had been inhabited in prehistoric times. The Romans had left traces of graveyards and buildings. A gravestone was found presenting four heads of the deceased and an inscription in Latin (the monument had been moved to Nova Gradiška and, unfortunately, lost); furthermore, a stone plate with an inscription in Latin and many Roman bricks used for building the mediaeval complex were discovered. During field surveys, parts of Roman ceramics and glass, and coins of the Emperors Septimius Severus (146–211) and Diocletian (284–305) were also found.

In the south-western part of the complex, a stone tomb with a male skeleton was found. Above the deceased's head, a stone plate with an engraved fish from the 3rd or the 4th century was found. This indicates early-Christian origin.

During the 19th and in early 20th century, this site had been devastated due to the stone parts of the architecture being moved to numerous surrounding villages. Carved stone had been used for building houses and other facilities.

Keywords: Rudina; Abbey of St. Michael; church; monastery; Rudina heads; Romanesque style.

Dubravka Sokač Štimac, prof.
Slavka Kolarica 16
34 000 Požega
eli.sti81@gmail.com

